

גליון נושא: 'הגבול הדרומי'

בס"ד, יום ג' לפרשת ראה, כ"ו אב תשע"ו. דיונים אקטואליים בענינא דיומא. לעורך לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'.

פולמוס הערבה

ויכוח של עשרות שנים: שאלת מיקומו של הגבול הדרומי של הארץ לגבי שביעית בשטח הערבה, תופסת היום מקום מרכזי על שולחנם של היושבים על מדין, המורים הלכה למעשה ליושבי ארץ הקודש, וזאת משום שבשנות השמיטה חלק ניכר מאספקת הפירות והירקות הוא מאותם מקומות שהם מחוץ לתחומין שנתקדשו בקדושת ארץ ישראל ועל כן אין שביעית נוהגת בהם, במיוחד בגבול בשטח הערבה שרבו בזה הדעות.

בעבר היו שנמנעו מלהיכנס לשאלות אלו שההכרעה בהן קשה, ואין קבלה ברורה בזה, בנוסף החקלאות בחבל ארץ זה היתה דלה ולא היה בזה כל כך נפק"מ, ומלבד זאת היו שומרי השמיטה כהלכתה מועטים, והיתה קיימת אפשרות קלה לספק את כל צרכיהם משדות נכרים הנמצאים באזורים שהגישה אליהם בטוחה, כיום נשתנה המצב לטובה והצורך באספקת פירות וירקות לשומרי שביעית כהלכתה הלך ונתעצם, ומשום כך שאלת אספקת ירקות מן הערבה דורשת כיום הכרעה.

ואמנם בנושא גבולות ארץ ישראל בכלל ובגבול הדרומי בפרט נחלקו הדעות להלכה ולמעשה, ולחלק מהמקומות מותר לצאת מדינא, ויש גם שיטת המחמירים, שדעתם להחמיר באיסור לצאת מארץ ישראל, אשר כל היושב בה יש לו מעלות

פנינים

אילת ויטבתה

בטרם נדון על מעמדה של אילת האם היא דינו כחוץ לארץ, חובה לציין ששומר נפשו יזהר מטיול במקומות כאלו, שיש בהם בעיות חמורות של שמירת עינים, ויציל עצמו ובני ביתו בזה ובבא.

כעת נדון מצד שורת הדין האם אילת הוא בגדר חו"ל. בספר הליכות והנהגות (עמוד מט) כתב וז"ל שאלתי לרבינו על בית ספר שרצו לעשות טיול לאזור של אילת לאילת האם כדאי לנסוע, וענה לאסור אי אפשר, אבל יותר טוב לא לנסוע דזהו ספק חו"ל - ועיין שם עוד.

וכן שמעתי בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שאף לבנות סמינר הלומדות בא"י (מבני חו"ל) לא רצה להתיר לטייל באילת משום שזה יציאה לחו"ל. ופעם ישיבת ארחות תורה (ב"ב) רצו ליסוע למושב "אדמית" שהוא מכיבוש עולי מצרים, והגר"ש אלישיב זצ"ל התיר להם בדיעבד, אך לכהנים אמר שעדיף שישארו בביתם. וכן הורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בשם החזו"א - אילת" הוא חו"ל, ואסור ללכת שם לטיול (הלכות בין הזמנים אב תשע"ו). וכן כתב במשנת הגר"ש (פרק ד' עמוד ס"ה) עפ"י הוראת החזו"א שאיזור הסמוך לאילת ויטבתה ואף צפונה מעט מזה אינו בכלל ספק ארץ ישראל. וכן האריך להוכיח בקונטרס 'אני ד' שוכן בתוכה' (סימן ז'), בבירור דעת החזו"א שכל איזור אילת הוא ודאי חו"ל.

אכן יש לדון לשיטת המחמירים שעד אילת הוא עדיין בספק ארץ ישראל כלפי שמיטה, האם ספק זה הוא גם לקולא כלפי הטיול לחוץ לארץ. או דלמא דעתם כן רק לחומרא כלפי שמיטה ולא להקל כלפי טיול וצ"ב.

דהנה כתב הגר"ר זלמן מנחם קורן (וינקלר) שליט"א באוצר השמיטה ובמאמרו בקובץ מוריה (מנ"א תשנ"ד גליון י"ב עמוד קכה ואילך), שיש להחמיר כמעט עד אילת מספק. וכעין זה כתב הגרמ"מ קארפ שליט"א בקונטרס הגבול הדרומי ושטח הערבה, שיש לחוש קדושת ארץ ישראל עד אילת כי שלמה המלך כבש את אילת. ועיין במועדים וזמנים (חלק ח' עמוד נה) מה שכתב בשם הגר"ר פנחס אפשטיין זצ"ל. ❖

רוחניות רבות כמובא בגמ' בשלהי מס' כתובות ועוד, ובדברי הראשונים והאחרונים. וכבר אחז"ל (אבות דר"נ פכ"ח ה"ב) רשב"א אומר חכם הדר בארץ ישראל ויוצא חוצה לארץ פגם, [שאין אורה מחכים כארץ ישראל, ונפגם מחכמתו]. מקוצר היריעה לא שייך להביא את כל הספרים שנכתבו בנושא זה, ולפחות נדון בחלק מהדברים.

1. גדר הדברים

שמעתי ממומחה גדול שליט"א (ש.ק.), שלמרות כל הפולמוס שהתעורר, עדיין הפשטות מקובל כפי שכבר ייסד בעל תבואות הארץ שנחל צין הוא הגבול הדרומי של ארץ ישראל, ומעבר לזה הוא בחזקת חו"ל, וגם לשיטת המחמירים הוא רק בתורת חומרא על צד רחוק, ולא מעיקר הדין. אילת לרוב הדעות הוא ודאי חו"ל. וממילא אין להביא מזה ראיה להקל כלפי שאר נדונים, ואסור לצאת שם לטיול. והסיבה שאין עושים בכל המקומות הללו שני ימים יו"ט זה בגלל שאינו רחוק כל כך מעיקר יישוב ארץ ישראל והיו השלוחים מגיעים לשם. ועוד שלא היה שם יישוב גדול של ישראל שיחדשו להם את התקנה של שני ימים. וכמו בעבר הירדן בגולן שאין מחזיקים יומים כי זה קרוב לעיקר יישוב ארץ ישראל למרות שהוא עבר הירדן כי הוא מחובר לארץ ישראל.

הרחבת הדברים בזה, עיין במה שכתב הג"ר בצלאל חיים בלוי שליט"א בספר מנחת ירושלים, המבוסס על פסקי הג"ר יצחק יעקב וויס זצ"ל בעל המנחת יצחק - ביאור מקיף למנהג ירושלים בכל עניני גבול הערבה.

כעת, בעיון קל על המפה אנו רואים: שבאר שבע, ירוחם, תפרח, ונתיבות (מקום מנוחת ה'באבא סאלי'), המכתש הגדול, והמכתש הקטן, הם ודאי ארץ ישראל. ואילו מצפה רמון ומכתש רמון הם בחו"ל. בעצם כלפי כל איזור פארן צריך לנהוג בו שהוא חוץ לארץ. העיר עזה עצמה הוא בגדר ספק, אולם השאר אינו בגדר ספק, ומנחל צין ואילך הוא חומרא כלפי הלכות שמיטה, ואין בו כדי להחשיבו כספק שנוכל לומר על זה ספיקא דרבנן לקולא. עכ"ד.

כעין זה מבואר בקונטרס אני ד' שוכן בתוכה (עמוד סט), בשם הג"ר עזריאל אורבאך שליט"א, שלמעשה הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל לחוש לארץ ישראל לדרום עד קו 30 מעלות, משום שאין בקיאים לקבוע את הגבול בדקדוק, ומשמעות לשונו שאין הוראה זו אלא לחומרא, אך לא להקל כלפי יציאה לחו"ל. ממילא אסור לטייל מדרום לנחל צין, ואכן המכתש הקטן והמכתש הגדול הם בתוך ארץ ישראל, אבל מכתש רימון הוא בחו"ל, עין עבדת צ"ע, חורבות עובדת לכאורה הוא חו"ל. עכ"ד.

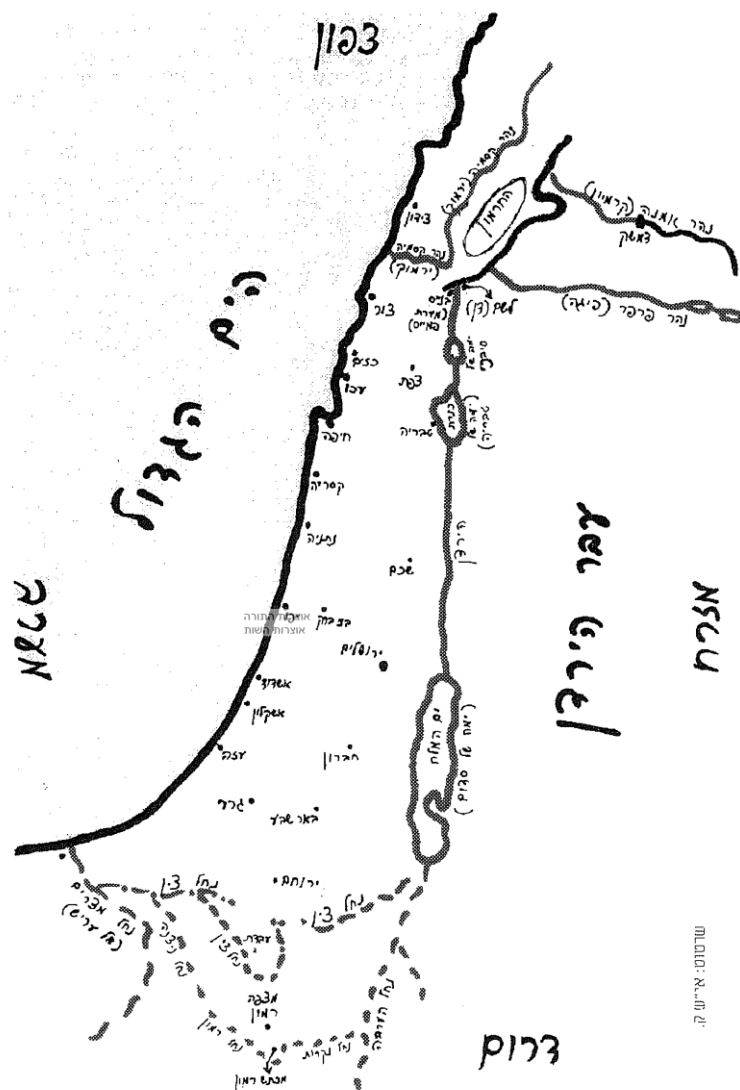
אכן בספר 'תגל ערבה' להג"ר ישעיהו נתן מלצר שליט"א הוא כותב בעמוד השער - שספר זה בא ללמד, שהרוב המוחלט של שטח הערבה וישוביה הוא בכלל ספק ארץ ישראל, עד שיבוא התשבי ויפשט קושיות ואיבעיות. לדעה זו יתכן שהכל בכלל ספק עדיין, ועיין בהערות מבני החבורה מש"כ בזה.

2. על נהרות יכוננה

דבר נפלא כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א (בספרו דרך אמונה הלכות תרומות פרק א הלכה ז ביאור ההלכה ד"ה מאשקלון) שצייר מפה (המצו"ב) של כל ארץ ישראל, בו מבואר שכולו מוקף ימים ונהרות כלשון הכתוב (תהלים פרק כד, ב) כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה:

וזה על פי הגמ' (ב"ב דף ע"ד:): מאי דכתיב כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלו ז' ימים וד' נהרות שמקיפין את ארץ ישראל, ואלו הן ז' ימים ימה של טבריה (הוא כנרת) וימה של סדום (הוא ים המלח) וימה של חילת (בירו' פ"ט דכלאים הגי' של שליית) וימה של חולתא וימה של סיבכי וים אספמיא (של אפמיא) וים הגדול. ואלו הן ד' נהרות ירדן וירמוך קרמיון ופיגה והנה לשון מקיפין מוכח שהן סביב כל א"י כמו מוקף חומה, ובירושלמי הגירסא סובבין את א"י (ולכן לא חשיב שאר נהרות שבא"י כגון שילוח וכהאי גונא דלא חשיב אלא המקיפין על הגבולות).

והנה ים הגדול הוא בכל מערבו של א"י והירדן הוא בכל מזרחו. וקרמיון ופיגה הם נהרות דמשק אמנה ופרפר וכן ירמוך הוא בדרך דמשק, ונחל צין מתחיל סמוך לקצה ים המלח ונמשך עד נחל מצרים שהוא אל עריש לדעת הגאונים אלא שנפסק קצת באמצע ונראה ברור שנחל זה הוא יוצא

שְׁלַחְתִּי הַדְּבָרִים הַנִּלְ"ל לַמּוֹ"ט שֶׁלִּיטָ"א וְזֶה תְּשׁוּבָתוֹ, עֲבַדְתִּי עַל מִ"שׁ בְּעִינֵי הַגָּבֹל הַדְּרוּמִי שֶׁל א"י הֵן אֲמַנֵּם הַדְּבָרִים בְּנוֹיִם וּמוֹסָדִים עַל מִקְדָּוֹת וְנֶאֱמָר
בְּכָלִי יוֹסֵף וְסוֹסֶפֶת הַרְשָׁאוֹת וְאֶחָדֵיהֶם עַם הַלֵּל וְאֵת הַלְלוֹת עַ"פ הַלֵּל לַמִּנְשֶׁה הַלֵּבֵל וְיִזְכְּרֵן כֵּן לַעֲד אֲחֵרִי מִדִּי סִפְקָא לֹא נִפְקִי עַד יִזְכֹּר וְיִזְכֹּר
זָמַן. בְּרַבֵּת הַמִּסְדָּה יִרְשָׁעִים ע"י יוֹסֵף שְׁלֹם לִרְשָׁעִים:

מים המלח ונמשך עד ים
הגדול ממש והוא הירדן
הנמשך (ויתכן שגם היום
הוא מחובר במקומות
המפסיקים קצת מתחת
לאדמה) וא"כ ארץ ישראל
מוקפת מצד דרום מהירדן
ונמצינו למדין שהנחל הזה
הוא גבול דרום, ומה
שהתורה כתבה ערים
בגבול דרום ולא כתבה
שהנחל הזה הוא הגבול
משום שנחל זה מכזב
ופעמים מתייבש בחלקו
בקיץ ולכן נתנה תורה
סימנים בערים.

לפי זה - מושב 'ירוחם'
הוא בתוך גבול ארץ
ישראל, אבל המושב
שקורין 'מצפה רמון' הוא
חוץ לגבול [ואין לומר
ש'נחל הערבה' הוא
הגבול, שגם הוא נמשך עד
'נחל מצרים' כמו שנראה
במפה, שהרי מפורש
בתורה שגבול מזרח הוא
ב'קצה ים המלח' ואילו
הנחל הזה נמשך למטה
לצד מזרח, כמבואר
במפה], ועיין שם עוד מה
שכתב כלפי הגבול הצפוני.

ואכן ידוע שהגר"ח קנייבסקי שליט"א היה מספר פעמים בירוחם לצורך סנדקאות בברית מילה, כשיטתו שהוא בתוך גבולות ארץ ישראל (נ.א.).

סיבה או סימן

3. ים המלח מתייבש !

שאלה: יש לחקור לגבי מה שמצוי כיום שים המלח מתקטן והולך עקב ירידת מפלס המים, ובמקום שהיה בעבר ים כעת יבשה, (יודעי דבר קובעים): הסיבה לכך היא שלא מוזרם לים המלח מספיק מים מהירדן, וזה רק בעשרות השנים האחרונות מאז ש'המוביל הארצי' שואב את רוב המים מהמקורות בצפון, והירדן בקטע שבין הכנרת לים המלח נהפך לנחל אכזב), האם משתנה מכח זה גבול ארץ ישראל (ח.מ.ב.). ספק זה קיים גם בגבול הים הגדול, כאשר יחולו שינויים בקרקעית המים כפי מה שמצוי שמחמת הגלים והסחף נוצר שינוי בקרקעית הים, וכעת נוספו מטרים נוספים ליבשה או להיפך שחלק מהיבשה נהפך לים, האם חל מחמת כן שינוי בגדרי איסור היציאה מארץ ישראל.

תשובה: מבואר בגמ' (ב"מ כב.) וכן ירדן שנטל מזה ונתן לזה, מה שנטל נטל, ומה שנתן נתן. ופירש רש"י (שם) ירדן - וכן שאר נהרות, ותנא זה על יד הירדן היה יושב. אולם הרמב"ן והרשב"א ובתוס' רא"ש והריטב"א (שם) פירשו דירדן דוקא, והכונה פירשו עפ"י הירושלמי (חלה ד ד) דקאי לענין קדושת הארץ, שהירדן הוא הגבול שבין ארץ ישראל לחו"ל ואם הירדן הרחב את גבול ארץ ישראל, שנטל מארץ העמים ונתן לארץ ישראל הרי מה שלקח מצטרף לארץ ישראל, וכן להפך אם לקח מא"י ונתן לחו"ל הרי זה הקטין את שטח א"י ונתן לחו"ל דכתיב (דברים ג יז) וְהִירְדָן וְגִבְלָהּ. הרי מבואר שכאשר הגבול משתנה חל כלפי כל דיני ארץ ישראל.

4. גבולות הארץ דין בעצם

שינוי מלאכותי: גם אם נניח, שבמקרה כזה הגבול משתנה, עדיין יש לדון האם גם שינוי מלאכותי בגבולות הארץ, בכוחו לשנות את גבולות איסור היציאה לחו"ל, כגון מה שבני אדם יוצרים שובר גלים בתוך הים, או כאשר בונים בנמל מעגן לספינות, וצריך שיהא מים עמוקים מיד סמוך לחוף, לפעמים חופרים בקרקעית הים בסמוך לחוף ולפעמים מרחיבים את היבשה עד שמגיעים לעמוקים (אמנם מנהרה מתחת הים, מסתבר שדינו כחו"ל, ומנהרה שתחת ארץ ישראל דינו כארץ ישראל).

שינוי בגבול: וזה תלוי במה שיש לחקור בכל המקומות והימים והנהרות שציינה התורה בגבולות הארץ, אם זה סימן או סיבה. ולשיטת ראשונים אלו יש לומר שכל גבולות הארץ שצוין בתורה הם סיבה, ולכן לא קבעה תורה גודל ארץ ישראל באמה, מיל ופרסה, כי לא גודלה קובע, אלא המקום המצוין בפסוק, ולכן הירדן בתזוזתו יכול להוסיף ולגרע בגבולות הארץ.

יתכן שזה הפשט בגמ' בגיטין (דף נז.), אמר ליה ארץ צבי כתיב בה מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רוחא ובזמן שאין יושבין עליה גמדה. והביאור כי הארץ תגדל (לפי מדידות של מטרים, אמה, מיל, ופרסה) בין אותם הגבולות המפורטות בפסוק, ולכן לא ניתנו לארץ ישראל מידות אורך ורוחב (באמה מיל ופרסה) כי לא גודלה קובע, אלא הגבול הוא קובע שמכאן ואילך יש קדושת ארץ ישראל.

כעת מבהיק באור נפלא, שכל הגבולות המפורשות בתורה בפרשת מסעי, אין זה רק 'היכי תמצי' לדעת עד היכן יכבשו בני ישראל את הארץ (דהרי לא כבשו בפועל עד אותם גבולות), אלא הם 'סיבות' בעצם, שהימים והנהרות שסביב ארץ ישראל הם התחום של חבל ארץ זו. דכתיב (תהלים כד) כִּי הוּא עַל יַמִּים יִסְדָּה וְעַל נְהָרוֹת יִכּוֹנְנָה: ופירשה הגמ' (ב"ב עד:) דקאי על ארץ ישראל. והלשון יסדה - יכוננה מורה שהוא היסוד והבסיס שעל הנהרות מושתת הארץ, כעת מובן מה שכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א (בספרו דרך אמונה ביאור ההלכה הלכות תרומות פרק א הלכה ז ד"ה מאשקלון) שהטעם שכתבה תורה שמות הערים בדרום ובצפון ולא ציינה את שמות הימים והנהרות המקיפים את ארץ ישראל כמו במזרח ובמערב, כי בדרום ובצפון לפעמים הנהרות מכזבים, ולכן ציינה תורה שמות המקומות אבל באמת סיבת הגבול תלוי בימים ובנהרות המקיפות את הארץ (י.ל.).

לפי זה מסתבר, שגם בשינוי מלאכותי כיון שהסיבה משתנה ממילא קו הגבול זז. אמנם עדיין יש להסתפק מה הדין כאשר הירדן מתייבש לגמרי, שלא שייך לומר שבטל הגבול, ואולי הגבול ישאר כפי מה שהיה בפעם האחרון שהיה זרימת מים בירדן, (שהרי 'הסיבה' קיימת לפי הפעם האחרונה, אבל 'הסימן' הוא לפי המצב שהיה כאשר ציוותה עליו התורה). או בתוואי אפיק הנחל - לו יצויר שכעת ירדו הרבה גשמים המים יזרמו שם. אכן הקשו שאם כן גם בים המלח, נוכל לומר שאילו יהיה שם הרבה גשם המפלס יעלה, וצ"ע (י.ל.). ❖

חציית הירדן: כביש הבקעה (כביש מס' 90) שרגילים לנסוע בו מירושלים ובית שאן לטבריה, עובר את הירדן באורך כולל של כ-2 עד 3 ק"מ בקטע שבין אשדות יעקב (איחוד) לקבוצת כנרת. החוששים לא לצאת לעבר הירדן, ימנעו מנסיעה בקטע כביש זה, ויכולים לפנות בצומת בית שאן לכיוון עפולה (כביש מס' 71) ומעפולה להמשיך לכיוון כפר תבור ויבניאל (כביש מס' 767).

אם נוסעים לכיוון מירון זה לא משמעותי, ומאריך את הדרך בכמה דקות בלבד. אבל כאשר נוסעים מירושלים לטבריה, זה מאריך את הדרך ב-10 עד 15 דקות [אולי אפשר למצוא מעבר לקטע הבעייתי דרך השדות, לפחות לרכבים פרטיים]. העירו שבעיה זו קיימת גם ב'צומת צמח' על יד סכר דגניה, שהוא מעבר לנהר הירדן (מ.ר.). כך גם ברמת הגולן, כאשר נוסעים על 'גשר אריק' חוצים את הירדן לצידו השני.

ושמעתי כמה סברות להתיר לנסוע בכביש הבקעה:

א. נסיעה בכביש הוא רק היכי תמצוי להגיע למקום אחר, ולא נחשב יציאה מהארץ לחוץ לארץ, כי המטרה שלו להגיע ליישוב של ארץ ישראל ובעל כרחו מכיון שכך הכביש סלול חייב לעבור בחלק מהדרך שהוא חוץ לארץ, ועדיף טפי מטיול שיש לו מטרה ביציאה לחו"ל (ח.מ.). וכן יש לומר כלפי טיסות בשמי הארץ שיוצאים בחלק מהזמן מעל פני הים שכיון שאין לו מטרה לנסוע מעל פני הים, והעיקר אצלו להגיע לראש פינה, לא חשיב זה יציאה לחו"ל (י.ל.).

ב. כל האיסור הוא רק כאשר יוצא מארץ ישראל לחו"ל סתם ללא סיבה, שיש בזה זלזול בקדושת ומצוות הארץ, אולם כאשר עושה זה לסיבה מוצדקת מותר, וגם זה נחשב סיבה מוצדקת וצורך גדול, שאין לו דרך אחרת לנסוע כאשר הוא כבר נמצא כאן.

ג. כיון שזה מאריך את הדרך הרי מפסיד בכך כסף, וכמו שמותר לצאת לחו"ל להרווחה גם זה נחשב כעין הרוחה, מכיון שיש בזה צורך גדול, בפרט כשנוסע עם אוטובוס והנהג לא מסכים לשנות את תוואי הנסיעה (מ.ל.ל.).

סיפר הג"ר בנימין פינקל שליט"א שבצעירותו נסע יחד עם עוד חברים משיבת מיר ירושלים, בהוראת גדולי הדור לחזק במושבים ולעשות נפשות, במסגרת פעילות הארגון 'יד לאחים'. כאשר נסעו לאיזור הצפון הקפיד ר' בנימין שלא יסעו דרך הבקעה כיון שבחלק מהכביש חוצים את הירדן, לבקשתו נסעו דרך כביש 4 למרות שזה האריך את הדרך באופן משמעותי (פקקים, רמזורים, וכו'). כעבור שנים כאשר הוצרך ר' בנימין לנסוע לחו"ל להשתתף בשמחה של ידיד נעורים, לפני שנסעו לנתב"ג הכריז הג"ר מיכל גוטפרב זצ"ל (שאף הוא השתתף אז במסעות החיזוק למושבים בצפון) לבקשת ר' בנימין נוסעים לנתב"ג לא דרך הבקעה!

רכבת עכו נהריה

נדון זה האם מותר לנסוע מארץ ישראל לארץ ישראל דרך חוץ לארץ, קיים גם באיזור עכו, כפי שכתב הג"ר אפרים אריאל בוקוולד שליט"א (בחיבורו 'אני ה' שוכן בתוכה' עמוד צו), שריד הדרך הרומאית מעכו לכזיב קיים עד ימינו, וכביש 4 מעכו ולצפון כולו בחזקת חו"ל לדעת הרמב"ם ועוד ראשונים, שחו"ל הוא ממזרח הדרך. מסלול הרכבת הנוסעת בעכו – לכיוון צפון, חמור יותר שעובר בשני הצדדים של הדרך הרומאית העתיקה, ובדרכו יוצא בודאי מארץ ישראל לכו"ע, אף לדעת הגר"א.

לכאורה יש לפשוט עיקר ספק זה, לפי דעת המשנת יוסף שלפי רבנן הים עצמו חוץ לארץ, והנסים שבים בתוך החוט המתוח מקפלוריא עד נחל מצרים הם ארץ ישראל, נמצא שכאשר נוסע מהיבשה לנסין הוא עובר בחוץ לארץ, ולא מצינו איסור בדבר. אכן אין זה הוכחה ניצחת שלא מפורש בגמ' שמותר לצאת מארץ ישראל לאיים שבים, רק שיש לו קדושת ארץ ישראל לגבי תרומות ומעשרות וכדומה (א.י.ס.).

מתפרח לבני ברק

מנהגו של הג"ר אביעזר פילץ שליט"א ראש ישיבת 'תושיה' תפרח, כאשר נוסע מתפרח לבני ברק עקב חשש יציאה לחוץ לארץ שאינו נוסע מהדרך הרגילה דרך 'יד מרדכי', אלא נוסע דרך אשדוד ואח"כ כמו שנוסעים לירושלים, וזה מאריך את הדרך ברבע שעה בדרך. אמנם מתפרח לירושלים זה 'גלאט' ואין שום חשש (מ.ט.).

ושמעתי שכאשר נוסע לתפרח הג"ר דן סגל שליט"א, בצוותא חדא עם הגר"ח גריינמן זצ"ל, ביקש הג"ר דן שיסעו דרך באר שבע ולא דרך אשקלון עקב חשש יציאה לחו"ל. ❖

הערות מבני החבורה

ספק דרבנן לקולא !

שאלה: מבואר בגמ' (עירובין דף ו:): מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל - רשע, מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הלל - עליו הכתוב אומר (קהלת פרק ב פסוק יד) וְהַפְסִיל בַּחֲשָׁף הוֹלֵךְ.

לכאורה הסיבה שנקרא רשע, הוא משום שנוהג בשני קולות הסותרים זה את זה. ויש לדון מי שיעשה שני קולות ביחס לערבה, שמצד אחד מיקל בהלכות שמיטה לאכול הפירות הבאים מהערבה כדעת המקילים שכיון שספיקא דרבנן לקולא יש לתלות שהוא בחזקת חו"ל, ומצד שני מטייל שם מכח הצד שהוא ארץ ישראל כי האיסור לצאת לזמן הוא רק איסור דרבנן, האם הוא בגדר רשע.

צד א' - כמה תלמידי חכמים טענו שזה בגדר רשע אם אוכל בשמיטה מהערבה הדרומית בפרט אם נוהג כדעת המקילים לאכול מהערבה הצפונית מעבר ל- 30 מעלות, ובמקביל נוסע לשם לטיול שזה תרתי דסתרי, שאם מיקל בשמיטה איך יקל הפוך כלפי טיול. ואף שאין זה בו בזמן מכל מקום עליו להחליט האם מחזיק חבל ארץ זה כארץ ישראל או לא.

ועוד שהרי לדעת המקילים, הפשטות הוא שנחל צין הוא הגבול, וזה קרוב לודאי עם ההוכחות של הדרך אמונה, וממילא משם ואילך אינו בגדר ספק לומר ספיקא דרבנן לקולא שיוכל לסמוך עליו לענין טיול. שכיון שזה ספק קלוש וחומרא רחוקה לגבי שמיטה לכן אין בו שם ספק להתיר בו יציאה לחו"ל מדין ספק דרבנן לקולא (ש.ק.).

צד ב' - מאידך יש שטענו שמותר להקל בשני הנדונים מכח הכלל - ספיקא דרבנן לקולא, וכל נדון בפני עצמו מכריעים להקל ומה בכך שיש בזה סתירה (הרי גם כשאוכל ג' חתיכות ואחד מהם איסור, מותר לאכול את הכל אף שבודאי אוכל חפצא של איסור), ואפילו בשני שבילין כאשר לא בא לישאל על שניהם בבת אחת שניהם מותרים אפילו שיש סתירה ביניהם, וגם בגבול הדרומי אף שיש סתירה מכל מקום כל דבר דנים לגופו, (והרי אינו נשאל בבת אחת, כי הנדון האם מותר לעבוד בשמיטה בשדה, לא קשור לנדון של טיול לחו"ל).

והביאו ראיה לדבריהם ממה שהקשה המשנה למלך (מגילה פ"א הלכה י"א) מדוע לא נקרא מגילה במקומות המסופקים בשני הימים י"ד וט"ו מספק, ותירץ על פי הר"ן (מגילה דף ג:): שעירות המסופקות לדעת הגאונים קוראים רק בי"ד ואפילו כאשר הוי ספק השקול, ולא אומרים שלא יקרא כלל כי אז נמצא שנעקר התקנה לגמרי. הרי להדיא ששייך ללכת אחרי שני הצדדים לקולא בדרבנן, ורק יש בעיה צדדית שנעקר התקנה לגמרי, וכאן הרי לא נעקר כלום. וכל מה שנקרא רשע הוא רק בדאוריתא.

וכן מוכח בר"ן (פרק ערבי פסחים) כלפי תרי כסי קמאי, ותרי כסי בתראי, שביאר הטעם שלא אומרים ספיקא דרבנן לקולא, ולא יעשה הסיבה כלל, כי נמצא שנעקר לגמרי התקנה, שוב רואים שבעצם היה שייך ללכת בשניהם לקולא.

ועוד שכיון שיש מקילים לטייל בחוץ לארץ, וכגון לסברת הגרש"ז אוירבאך זצ"ל שמותר לטייל סביבות ארץ ישראל, אם כאן לא שייך כאן הכלל של 'תרתי דסתרי'. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823

הנושא לשבוע הבא גליון מספר 76 יום ג' פרשת שופטים ג' אלול תשע"ו.

אכילה בערב שבת - ריש פרק ערבי פסחים (דף צט:).

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.